

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕДУРНОГО ПРАВА

Шарая А. А.

У статті проведено правовий аналіз реалізації принципів адміністративно-процедурного права з урахуванням сучасних надбань адміністративно-правової доктрини й практики застосування адміністративного законодавства. Визначено зміст базового термінологічного ряду, який використовується. Запропоновано авторське визначення поняття «реалізація принципів адміністративно-процедурного права» й розкрито зміст ознак, які характеризують специфіку саме такої реалізації. Виявлено конкретні прогалини в нормативному регулюванні й запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: принцип, адміністративно-процедурне право, адміністративна процедура, реалізація, ефективність, засади.

В статье осуществлен правовой анализ реализации принципов административно-процедурного права с учетом современных достижений административно-правовой доктрины и практики применения административного законодательства. Определено содержание базового терминологического ряда, который используется. Предложено авторское определение понятия «реализация принципов административно-процедурного права» и раскрыто содержание признаков, характеризующих специфику именно такой реализации. Выявлены конкретные пробелы в нормативном регулировании и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: принцип, административно-процедурное право, административная процедура, реализация, эффективность, основы.

The article analyzes the legal analysis of the implementation of the principles of administrative and procedural law, taking into account the current acquisitions of administrative and legal doctrine and practice of applying administrative law. The content of the basic terminological series that is used is defined, in particular the concept of "realization" has been clarified on the basis of vocabulary and encyclopedic literature. The "double" or "complex" aspect of the meaning of the definition of "realization" is noted: general direction (as an embodiment in reality, implementation of a certain plan, project) and economic direction (as sale of goods, property), which confirms the complexity of such concept and its ambiguity. The scientific positions concerning the modern vision of the implementation of the principles of administrative and procedural law, taking into account theoretical and administrative and legal studies, are analyzed. The distinguishing features that are characteristic for the implementation of the principles of administrative procedural law are distinguished. It is proved that the efficiency of such implementation is an indicator of the proper level of implementation of the principles of administrative and procedural law. Attention is drawn to the direct relationship between the effectiveness of law and the effectiveness of the implementation of the principles of law. It is substantiated that the choice of criteria for such effectiveness is of great importance for the effective implementation of the principles of administrative and procedural law. It is proposed to consider the problems of efficiency of implementation of the principles of administrative procedural law taking into account the provisions of the draft legislation, as well as

the scientific and practical comments of specialists in the field of administrative procedural law. Specific gaps in regulatory regulation have been identified and ways to remedy them have been proposed. The author's definition of the concept of "implementation of the principles of administrative procedural law" is offered, and the content of features that characterize the specificity of such realization is revealed.

Key words: principle, administrative procedural law, administrative procedure, implementation, efficiency, principles.

Постановка проблеми та її актуальність. Перш ніж з'ясувати питання, безпосередньо пов'язане з реалізацією принципів адміністративно-процедурного права, варто визначитись зі змістом базового термінологічного ряду, який використовується. Слово «реалізація» має багато значень і застосовується в різних сферах. Етимологічно «реалізація» походить від латинського «realis» (речовий, дійсний) і означає здійснення будь-якого плану, задуму, ідеї тощо [1, с. 280]. У словниковій літературі слово «реалізація» має такі пояснення: «дія за значенням реалізувати», тобто «здійснювати, робити реальним, утілювати що-небудь у життя» [2, с. 466]; «здійснення певного плану, проекту, програми, будь-якого задуму» [3, с. 642]. Достатньо часто поняття «реалізація» пов'язують зі сферою економіки. Так, в економічній сфері термін «реалізація» має такі значення: 1) продаж вироблених або закуплених товарів, що супроводжується отриманням грошового виторгу; 2) виконання задуму, отримання результату» [4]; 3) «переведення на гроші, продаж» [5, с. 1018]; 4) «продаж майна, цінностей» [6, с. 400]. Також можна знайти вживання поняття «реалізація» в царині філософії (хоча це і не є вельми поширеним), зокрема як «переходу від припущення про те, що предмет, який існує поза мисленням, предмет у собі, протистоїть або може протистояти нам до власного пізнання реального, тобто до пізнання того, що воно існує в собі, без протиставлення акту пізнання; встановлення того, що припущення мислення про реальність має стосунок до предмета (встановлення реальності), може бути перевірено дослідним шляхом або за допомогою мислення. Реалізувати щось значить усвідомити реальність факту» [7, с. 412]. Так, ураховуючи положення словникових, енциклопедичних, довідникових джерел, можна цілком виправдано зазначити, що достатньо поширеним є все ж таки так званий «подвійний», або «комплексний», аспект змісту визначення «реалізація»: загального спрямування (як утілення в реальність, здійснення певного плану, проекту) й економічного спрямування (як продажу товару, майна), що й підтверджує саме комплексність такого поняття та його багатозначність.

Шарая А. А., 2019

Метою статті є правовий аналіз реалізації принципів адміністративно-процедурного права з урахуванням сучасних надбань адміністративно-правової доктрини й практики застосування адміністративного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Розповсюдженість терміну «реалізація» в перерахованих вище сферах суспільного життя зовсім не означає, що воно не використовується в правовій сфері. Так, І. Болокан слушно зазначає, що «в правовій сфері про реалізацію найчастіше йдеться як про втілення в життя тих приписів і рекомендацій, які закріплюють правові норми» [8, с. 32], а також стверджує, що доктринальне визначення свідчить про «майже одностайне «прив'язування» реалізації саме до норм права як об'єкта реалізації, про установленість під час характеристики цього поняття виразу «втілення в життя» («втілення в реальне життя»), що свідчить про певну стабільність поглядів учених-юристів на розуміння змісту такого поняття» [8, с. 33]. Тобто цілком логічно буде зауважити, що в наукових дослідженнях саме правничого спрямування поняття «реалізація» використовується здебільшого щодо норм права («реалізація права», «реалізація норм права», «реалізація норм закону», «правореалізація» тощо). Це є характерним як для теоретико-правових досліджень, так і для галузевих (зокрема у сфері адміністративного права). Наприклад, П. Рабінович під реалізацією правових норм розуміє «здійснення їх приписів у практичних діях (бездіяльності) суб'єктів» [9, с. 129]. А. Колодій вважає, що реалізація норм права - це «утілення положень правових норм у фактичній поведінці (діяльності) суб'єктів права» [10, с. 210]. А. Машков ототожнює реалізацію юридичних норм і правореалізацію, використовуючи ці поняття для позначення «процесу втілення юридичних норм у реальні суспільні відносини, у поведінку та діяння суб'єктів права» [11, с. 332]. Н. Пархоменко вважає, що реалізація права - це «процес утілення правових приписів у поведінку суб'єктів та їх практичну діяльність щодо здійснення прав і виконання юридичних обов'язків» [12, с. 246]. Щодо адміністративно-правового напрямку, варто зауважити, що В. Авер'янов під реалізацією норм адміністративного права розуміє «утілення встановлених чи санкціонованих державою приписів правових норм у діяльності суб'єктів права. Проявляється реалізація норми права в дотриманні заборон, виконанні або дотриманні обов'язків, здобутті чи використанні прав, перетворюючи правові норми на правомірну поведінку суб'єктів суспільних відносин, які регулюються адміністративним правом» [13, с. 167]. С. Стеценко зазначає, що реалізація адміністративно-правових норм є «процесом практичного втілення в життя приписів, які містяться в нормах адміністративного права» [14, с. 78]. Так, можна помітити, що в теоретико-правових і галузевих правових дослідженнях «реалізація» пов'язується насамперед зі «здійсненням приписів у практичних діях», «втіленням установлених чи санкціонованих приписів», «утіленням у фактичній поведінці», «процесом практичного втілення в життя».

Ведучи мову про реалізацію саме принципів адміністративно-процедурного права, слід звернутись насамперед до доктринальних положень з цього приводу. А. Пашерстнік узагальнено зауважує, що принципи права - «це завжди ідеї, вже реалізовані в праві. Вони самі являють собою вид правових норм загального

характеру» [15, с. 99]. Тобто слід враховувати, що реалізація принципів права й реалізація норм права є взаємопов'язаними процесами, водночас реалізація принципів права є першочерговою, адже завжди передує реалізації норм права. Також можна зустріти наукове обґрунтування безпосереднього взаємозв'язку реалізації принципів права з суб'єктами такої реалізації, адже, як зазначає М. Козюбра, «зміст принципів права невіддільний від конкретного практичного буття людей; принципи права не діють самі собою. Вони «опредмечуються» в реальних діях людей - суб'єктів права, які є як творцями, так і носіями й реалізаторами принципів права» [16, с. 145]. Тобто, функція реалізації принципів права покладається саме на суб'єктів права, відповідно функція реалізації принципів адміністративно-процедурного права покладається на суб'єктів адміністративно-процедурного права. Своєю чергою Л. Завадська акцентує увагу на механізмі реалізації й зауважує, що в разі побудови «механізму реалізації повинен ураховуватися не вплив різноманітних нормативних систем на правову, а сукупна нерозривна їх взаємодія, яка об'єднує їх і приводить до появи нових інтегрованих закономірностей, не притаманних окремій нормативній системі або їх сукупності. Ця властивість інтегрованості визначає загальну стратегію побудови механізму реалізації й дає змогу зробити реальний прогноз його дії» [17, с. 169]. Тобто логічно є наявність власного механізму реалізації принципів адміністративно-процедурного права, який повинен бути наділений ознакою інтегрованості. Слід звернути увагу на те, що вказівка на предмет реалізації (принципи адміністративно-процедурного права) є істотною й особливою ознакою цієї правової категорії, адже саме вона відмежовує цей напрям реалізації від інших. Отже, можна дійти висновку, що *реалізація принципів адміністративно-процедурного права* - це процес практичного втілення (здійснення) їх вимог у правомірній поведінці суб'єктів адміністративно-процедурних відносин.

У теоретико-правових наукових джерелах можна знайти виокремлення цілої низки ознак реалізації (щоправда, у прив'язці до норм права), зокрема: «1) правомірність дій (відповідність дій приписам норм права, оскільки неправомірні дії, вчинення правопорушення не можуть вважатися реалізацією норм права); 2) соціальну корисність дій (спрямованість дій на задоволення певних приватних і публічних інтересів як суспільства в цілому, так і окремої людини); 3) процедурний характер дій (урегульованість процесу діяльності суб'єктів права конкретними нормами права, стадійністю); 4) вольовий характер дій (усвідомлення як самих дій, так і їхніх наслідків; необхідність існування певного балансу між суб'єктивними інтересами конкретної особи й нормами права; пропаганда дій, що відповідають нормам і принципам права); 5) забезпеченість державою процесу й результату реалізації права» [18, с. 173; 19, с. 413]. Д. Подпісов зазначає, що реалізація норм права має такі ознаки: «1) визначається нормативними приписами; 2) є свідомою діяльністю; 3) орієнтується на досягнення мети правової норми; 4) виступає критерієм соціальної цінності норми права; 5) виражається в правомірній поведінці суб'єкта» [20, с. 110-111]. І. Болокан вважає, що ознаками реалізації норм права є: «1) вказівка на предмет реалізації; 2) вказівка на мету реалізації; 3) вказівка на практичні

дії суб'єктів реалізації; 4) вольовий характер дій; 5) вказівка на забезпеченість державою процесу й результату реалізації» [21, с. 75-76]. Хоча послідовність їх розміщення й зовнішня форма вираження (зокрема, особливість формулювання) є різними, утім цілком можна вести мову про те, що позиції вчених-юристів майже типові щодо виділення ознак реалізації норм права, у тому числі й норм адміністративного права. Такі ознаки можуть бути цілком характерними (з певними застереженнями) і щодо реалізації принципів адміністративно-процедурного права, зокрема таких:

- правомірності дій (порушення принципів адміністративно-процедурного права не може вважатися їх реалізацією);
- соціальної корисності (досягнення справедливого балансу між приватними й публічними інтересами під час реалізації принципів адміністративно-процедурного права);
- процедурного й стабільного характеру (наявність обов'язкових етапів для повноцінної реалізації принципів адміністративно-процедурного права й досягнення визначеного результату);
- забезпеченості державою (адже порушення принципів адміністративно-процедурного права може мати наслідком порушення норм адміністративно-процедурного права, що є підставою для юридичної відповідальності).

Показником належного рівня реалізації принципів адміністративно-процедурного права варто вважати *ефективність* такої реалізації. А. Крамаренко зауважує, що «ефективність у широкому розумінні - це загальна результативність людської діяльності. Вона відображає співвідношення вироблених благ (результатів) і витрачених ресурсів» [22, с. 195]. В. Сирих визначає ефективність (щоправда, стосовно дії правової норми) як «співвідношення між фактично досягнутим результатом дії норми й тою метою, для досягнення якої відповідна норма була прийнята; вона може бути виявлена за допомогою наявних теоретичних знань. Перший компонент цього співвідношення - фактично досягнуті результати дії норми - є емпіричним, а другий компонент - цілі - являє собою реалізацію певних положень, висновків науки в правотворчій і правозастосовній практиці» [23, с. 431]. Є. Блажівський зазначає, що «ефективність як наукова категорія прийшла у правознавство з економіки, де отримала всебічний аналіз і широко використовується в економічних дослідженнях. В економічному менеджменті під нею розуміється така діяльність, що сприяє досягненню поставлених цілей, дає максимальний результат за мінімальних матеріальних, людських та інших видів витрат» [24, с. 109].

В. Завальнюк, аналізуючи ефективність права (зокрема його антропологічний і євроінтеграційний аспекти) [25], цитує роботи Л. Фуллер «Анатомія права» й «Мораль права»: «... щоб право було ефективним, йому повинен бути притаманний певний мінімум відданості правової моралі» [26, с. 154]. Відступ від принципів внутрішньої моралі права є зневаженням гідності людини. Право є однією з найважливіших духовних цінностей. Тому, як справедливо зауважує В. Брюггер, «критерієм ефективності права є можливість реалізації особистості, яка самостверджується й розвивається в умовах конкретної культури й часу» [27, с. 67]. Таким чином, варто зазначити, що існує безпосередній вза-

ємозв'язок між ефективністю права й ефективністю реалізації принципів права.

Для ефективності реалізації принципів адміністративно-процедурного права важливого значення набуває вибір критеріїв такої ефективності. Як слушно зазначають Ю. Бабков та М. Адамчук, «вибір критерію ефективності - центральний, найвідповідальніший момент дослідження будь-якої системи. Вважається, що набагато корисніше знайти неоптимальне рішення правильно обраному критерію, ніж навпаки - оптимальне при неправильно обраному критерії» [28, с. 14]. Під терміном «критерій ефективності» розуміється найчастіше умова, на основі якої здійснюється визначення показника ефективності. «Критерій» формулюється у вигляді деякого висловлювання про якісне або кількісне значення показника, що визначає бажані властивості складної системи. Термін «показник ефективності» виражає собою кількісну міру відповідності досягнутих результатів необхідним значенням щодо прийнятого критерію. Критерій ефективності, як її мірило, повинен установлювати співвідношення між корисним (очікуваним) ефектом, тобто результатом функціонування, і потрібним або заданим результатом [29]. Умовами ефективності реалізації принципів адміністративно-процедурного права є такі: належний рівень їх нормативного закріплення; усвідомлення їхнього змісту й сутності в процесі правозастосування суб'єктами адміністративно-процедурних відносин; обов'язкове їх застосування під час здійснення адміністративних процедур.

Отже, ефективність реалізації принципів адміністративно-процедурного права може бути досягнута за умови:

- 1) узгодженості й правомірності дій суб'єктів адміністративно-процедурних відносин (як публічних, так і приватних);
- 2) належного виконання повноважень суб'єктами публічної адміністрації;
- 3) застосування адміністративного примусу за порушення принципів адміністративно-процедурного права;
- 4) визнання суб'єктів адміністративно-процедурних відносин рівними у користуванні своїми правами й дотриманні своїх обов'язків;
- 5) направленості на досягнення основної мети адміністративно-процедурних відносин - захисту прав і свобод людини й громадянина у відносинах із суб'єктами владних повноважень.

Проблеми ефективності реалізації принципів адміністративно-процедурного права пропонується розглядати з урахуванням положень, викладених у Висновку Головного науково-експертного управління від 1 березня 2019 р. на проєкт Закону України «Про адміністративну процедуру» від 28 грудня 2018 р. № 9456 [30] (далі - Висновок на Проєкт), та новаційного джерела - Науково-практичного коментаря до проєкту Закону України «Про адміністративну процедуру» [31] (далі - НПК до проєкту).

Так, зокрема, п. 5.3 Висновку на Проєкт передбачено невиправданість юридичної конструкції закріплення принципу верховенства права в адміністративній процедурі з погляду чинного законодавства України. Мова йде насамперед про ч. 2 ст. 5 Проєкту, в якій закріплюється положення про те, що «адміністративний орган застосовує принцип верховенства права

з урахуванням судової практики України та Європейського суду з прав людини». Така позиція обґрунтовується тим, що, «по-перше, відповідно до Конституції України органи державної влади та їх посадові особи повинні діяти у межах та у спосіб, установлені законом (ч. 2 ст. 19); по-друге, обов'язок враховувати практику Європейського суду з прав людини у своїй діяльності передбачений Кодексом адміністративного судочинства України (ч. 2 ст. 6) та Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» для судових інстанцій, а не для адміністративних органів. Видається, що для адміністративного органу така специфіка тлумачення принципу верховенства права є досить сумнівною» [30]. Автори НПК до проєкту цілком слушно зауважують, що «можливо, правильнішим був би підхід, коли саме органи, відповідальні за формування й реалізацію державної політики в різних сферах/секторах (це насамперед, міністерства), повинні оперативно реагувати на практику Європейського Суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) і вчасно ініціювати необхідні зміни до законодавства й змінювати адміністративну практику вже на підставі зміни вітчизняного нормативного поля. Тобто є позиція, що практика ЄСПЛ впливає на формування державної політики й не зачіпає всі адміністративні органи. З іншого боку, некоректно ігнорувати практику ЄСПЛ і навіть вітчизняну судову практику, особливо у справах, які мають масовий характер. Адже таке ігнорування, особливо рішень ЄСПЛ, потім призводить до негативних рішень проти держави й компенсацій з бюджету. До того ж, не завжди вдається швидко змінювати законодавство. Тож видається можливим також інший шлях: органи, відповідальні за формування й реалізацію державної політики в різних сферах/секторах (це насамперед міністерства), повинні оперативно реагувати на практику ЄСПЛ і принаймні вчасно (оперативно) й належно інформувати про нові важливі рішення та про потребу коригування поточної практики всі необхідні адміністративні органи» [31, с. 41-42]. Окрім того, в Коментарі експертів Центру політико-правових реформ до висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на законопроект про адміністративну процедуру [33] також зазначено, що «це питання є дискусійним, однак важко заперечувати аргументацію, що дія принципу верховенства права обмежується не лише сферою правосуддя. Адже відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України «в Україні визнається і діє принцип верховенства права». Тобто цей принцип стосується всіх органів державної влади й місцевого самоврядування. Таким чином, під час реалізації принципу верховенства права в адміністративно-процедурних відносинах, доцільним вважається застосування практики ЄСПЛ» [33]. Це цілком узгоджується з положеннями новітнього законодавства щодо розуміння джерел сучасного адміністративного права й визнання як обов'язкового судового прецеденту зокрема рішень ЄСПЛ і висвітлюється в роботах Т. Коломоєць, Р. Мельника, Д. Лученка, Н. Писаренко, М. Лученко та інших.

У п. 5.4 Висновку на проєкт проведено цілком системний аналіз змісту ст. ст. 12 й 14 Проєкту, в яких розкривається сутність принципів пропорційності й «своєчасності та розумного строку» в поєднанні з практикою Європейського суду з прав людини й відповідних актів Ради Європи (далі - РЕ), у зв'язку з чим зроблено висно-

вок про «дещо різні підходи в розумінні сутності запропонованих принципів адміністративної процедури. Так, з аналізу змісту ст. 12 Проєкту взагалі не видається можливим чітко і ясно зрозуміти саму «сутність принципу пропорційності, який у європейській доктрині та практиці ЄСПЛ визначається як необхідна складова принципу верховенства права. Своєю чергою принцип пропорційності зводиться лише до обов'язку адміністративного органу під час вирішення адміністративної справи зберігати «баланс» між цілями та завданнями, на досягнення яких спрямований адміністративний акт, і будь-якими можливими негативними наслідками для прав, свобод й інтересів особи, які можуть настати в результаті прийняття адміністративного акта» [34, с. 95-96]. Аналогічний підхід до розуміння сутності цього принципу міститься й у ст. 52 Хартії основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. та інших актах первинного і вторинного права ЄС. В контексті рекомендацій і резолюцій органів РЕ принцип пропорційності тлумачиться у світлі гармонізації публічних і приватних інтересів, а також обмеження адміністративного розсуду» [30].

Окрім того, у Висновку на проєкт зазначено, що «критерій «своєчасності» розглядається в практиці ЄСПЛ як один із необхідних елементів принципу пропорційності, який серед іншого передбачає, що дії та рішення органу влади повинні бути своєчасними й необхідними, спрямованими на досягнення відповідної мети, а спричинені цими діями або рішеннями негативні наслідки не можуть виходити за межі рівня, необхідного для досягнення поставленої мети. Натомість критерій «розумного строку» розгляду справи взагалі має самостійне значення в практиці ЄСПЛ і переважно розуміється в аспекті судочинства (кримінального, цивільного тощо). Західна наукова доктрина принцип оперативності у сфері адміністративної процедури розглядає через категорію обмеження діяльності органів адміністративного типу «розумним часом». Цей період часу залежить від комплексу таких факторів, як ступінь складності справи, яку розглядають; невідкладність рішення; кількість осіб, залучених до справи, тощо» [30]. З огляду на зазначене доцільним вважається викладення принципу, передбаченого у ст. 14 Проєкту, як «принципу розумного строку», враховуючи, що «своєчасність» є елементом принципу пропорційності. Тим самим це сприяло б уніфікації положень новітньої вітчизняної адміністративно-правової науки з цього питання (наприклад, роботи С. Венгера, Т. Фулей, М. Лученко, С. Кушніра, Т. Коломоєць, В. Колпакова та інших), загальної теорії права (наприклад, роботи С. Шевчука, С. Погребняка, Ю. Барабаша та інших) і положень законопроектної й нормотворчої діяльності.

Аналізуючи ст. 17 Проєкту, яка визначає особливості змісту принципу офіційності (обов'язку адміністративного органу встановлювати обставини, що мають значення для вирішення справи, і за необхідності збирати для цього документи або інформацію з власної ініціативи, у тому числі без залучення особи організовувати витребування документів і відомостей, отримувати погодження й висновки, необхідні для вирішення справи), автори НПК до проєкту цілком логічно коментують і ч. 2 ст. 17 цього ж Проєкту, яка зазначає, що «адміністративний орган має право вимагати від інших державних органів, до сфери управління

яких віднесено ведення державних реєстрів, будь-які дані й документи, необхідні для вирішення справи». У зв'язку з цим варто було б зауважити, що «цю норму варто поширити й на органи місцевого самоврядування, адже вони також ведуть окремі дуже важливі реєстри (наприклад, реєстри територіальних громад, тобто інформацію про місце проживання осіб)» [31, с. 75].

Окрім того, у Висновку на проєкт відображено положення про те, що «потребують відповідного корегування й інші принципи адміністративної процедури, закріплені у ст. ст. 4-19 Проєкту. Так, наприклад, ст. 8 «Використання повноважень з належною метою» за змістом лише дублює ст. 6 «Принцип законності». До того ж зміст ст. 8 Проєкту характеризується надмірною декларативністю й неконкретністю. Змістовний аналіз положень щодо принципу законності (ст. 6 Проєкту) і принципу рівності учасників адміністративного провадження перед законом (ст. 7 Проєкту) дає змогу дійти висновку, що вони не містять указівок на жодні конкретні практичні положення, які б дали змогу з'ясувати специфіку їх реалізації в адміністративних процедурах.

Аналогічні зауваження стосуються й формулювання принципів своєчасності й розумного строку (ст. 14 Проєкту). Надмірне захоплення оцінними поняттями, такими як «найкоротший строк», «актуальність», «невиправдані зволікання» сприяє суб'єктивному тлумаченню й «потенційно може створювати умови для корупції з боку посадових осіб адміністративного органу» [30].

До того ж у Висновку на проєкт втілена позиція, згідно з якою «не є також зрозумілим, чому у переліку принципів адміністративної процедури взагалі відсутній принцип конфіденційності (або захисту персональних даних), адже цей принцип є одним із «базових» принципів чинного законодавства України, визначений він і в європейських стандартах адміністративного врядування» [30]. У зв'язку з цим можна було б розширити перелік принципів адміністративної процедури принципом конфіденційності. Хоча іноді цей принцип називають законним «обмеженням принципу гласності й відкритості» [35, с. 50]. Відповідно до ст. 21 Закону України від 2 жовтня 1992 р. «Про інформацію» конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Для дотримання принципу збереження конфіденційної інформації цілком слушно І. Криворучко пропонує закріпити такі вимоги до органів публічної адміністрації в адміністративній процедурі: «1) зобов'язання зберігати конфіденційну інформацію про фізичну особу (персональні дані) та юридичну особу (за виключенням тієї інформації, що підлягає розголошенню); 2) право поширювати конфіденційну інформацію лише за бажанням особи у визначеному нею порядку відповідно до законодавства; 3) зобов'язання щодо неможливості використовувати у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб конфіденційної інформації, а у випадку її розголошення нести відповідальність» [35, с. 51].

Висновки. Отже, реалізація принципів адміністративно-процедурного права - це процес практичного втілення (здійснення) їх вимог у правомірній поведінці

суб'єктів адміністративно-процедурних відносин. Ознаками реалізації принципів адміністративно-процедурного права цілком можна вважати такі: правомірність дій (порушення принципів адміністративно-процедурного права не може вважатися їх реалізацією); соціальну корисність (досягнення справедливого балансу між приватними й публічними інтересами під час реалізації принципів адміністративно-процедурного права); ознаки процедурного й стадійного характеру (наявність обов'язкових етапів для повноцінної реалізації принципів адміністративно-процедурного права й досягнення визначеного результату); забезпеченість державою (адже порушення принципів адміністративно-процедурного права може мати наслідком порушення норм адміністративно-процедурного права, що є підставою для юридичної відповідальності).

Література

1. Савченко В.Н., Смагин В.П. Начала современно-го естествознания. Тезаурус. Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. 336 с.
2. Словник української мови : у 11 т. / гол. ред. кол. І. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Т. 8, 1977. 927 с.
3. Куньч З.І. Універсальний словник української мови. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 848 с.
4. Тлумачний словник економіста. URL: <https://subject.com.ua/economic/dict1/1776.html>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ Перун, 2001. 1440 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови / уклад. Л.П. Олексієнко, О.Л. Шумейко. Київ : Кобза, 2002. 544 с.
7. Философский энциклопедический словарь / ред.-сост. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. Москва : ИНФРА-М, 2003. 576 с.
8. Болокан І.В. Реалізація норм права як правова категорія. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 77. С. 31-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2016_77_7.
9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. Київ : Атіка. 2001. 176 с.
10. Теорія держави і права : навчальний посібник / А.М. Колодій та ін. ; за заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. Київ : Юрін-ком Інтер, 2002. 368 с.
11. Машков А.Д. Теорія держави і права : підручник. Київ : ВД Дакор, 2016. 492 с.
12. Пархоменко Н.М. Реалізація права. Юридична енциклопедія : у 6 т. / Ю.С. Шемшученко та ін. ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Українська енциклопедія, 2003. Т. 5. С. 246.
13. Адміністративне право України: академічний курс : підручник: у 2 т. / В.Б. Авер'янов та ін. Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1. 584 с.
14. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2008. 624 с.
15. Пашерстник А.Е. О сфере действия и принципах советского трудового права. *Советское государство и право*. 1957. № 10. С. 99.
16. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142-164.
17. Завадская Л.Н. Механизм реализации права. Москва : Наука, 1992. 285 с.
18. Крестовская Н.Н. и др. Теория государства и права: государственный экзамен. Харьков : Одиссей, 2009. 256 с.
19. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. 520 с.

20. Подпіснєв Д.С. Ознаки реалізації норм права. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Політологія. Соціологія. Право». 2013. № 3. С. 107-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_3_20.

21. Болокан І.В. Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя. 2017. 549 с.

22. Крамаренко А.В. Ефективність управління персоналом: поняття, принципи та види. *Економічний простір*. 2013. № 73. С. 194-202. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escros_2013_73_21.

23. Сырых В.М. Логические основания общей теории права : в 2 т. Т. 1. Москва : Юстицинформ, 2001. 528 с.

24. Блажівський Є.М. Критерії ефективності протидії злочинності. *Форум права*. 2012. № 4. С. 109-113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_19.

25. Завальнюк В.В. Ефективність права: антропологічний та євроінтеграційний аспекти. *Lex portus*. 2017. № 1. С. 39-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LP_2017_1_6.

26. Фуллер Л. Мораль права. Київ : Сфера, 1999. 232 с.

27. Брюггер В. Відображення людини в концепції прав людини. *Людина і політика*. 2003. № 1. С. 54-69.

28. Бабков Ю.П., Адамчук М.М. Показники і критерії оцінювання ефективності застосування угруповань військ (сил) Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2015. Вип. 2. С. 13-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2015_2_5.

29. Дедков В.К. Принципы формирования критериев и показателей эффективности функционирования сложных технических систем. *Надежность и качество сложных систем*. 2013. № 4. С. 3-8.

30. Проект Закону про адміністративну процедуру від 28 грудня 2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65307.

31. Науково-практичний коментар до проекту Закону України «Про адміністративну процедуру» / О.Ф. Андрійко та ін. ; за заг. ред. В.П. Тимощука. Київ : ФОП Миша-лов Д.В., 2019. 460 с.

32. Висновок Головного науково-експертного управління від 01 березня 2019 р. на проект Закону України «Про адміністративну процедуру» від 28 грудня 2018 р. № 9456. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65307.

33. Коментарі експертів Центру політико-правових реформ до висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на законопроект про адміністративну процедуру. URL: <https://pravo.org.ua/ua/news/20873691-komentar-ekspertiv-tsppr-do-visnovku-gneu-apatu-vru-na-zakonoproekt-pro-administrativnu-protseduru>.

34. Соловійова О., Сьоміна В. Щодо принципів адміністративної процедури. *Адміністративна процедура: особливості формування української концепції* : матеріали Круглого столу, м. Харків, 15 вересня 2017 р. Харків : Національна академія правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017. С. 92-101.

35. Криворучко І.В. Організаційні принципи адміністративної процедури: сутність, перелік, законодавче закріплення. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 3. С. 49-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2016_3_10.

*Шарая А. А.,
кандидат юридичних наук, докторант,
доцент кафедри адміністративного
та господарського права
Запорізького національного університету*